

**Markaziy banklarning raqamli valyutalarini joriy etish jarayoni va uning
iqtisodiyotga ta'siri**

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

Maftuna Saporboeva

maftunasaporboeva@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada markaziy banklarning raqamli valyutalarini (CBDC) joriy etish jarayoni va uning iqtisodiyotga ta'siri tahlil qilinadi. Raqamli valyutalar moliyaviy tizimni modernizatsiya qilish va monetar siyosatni optimallashtirish uchun yangi vosita hisoblanadi. CBDClar naqd pulga muqobil sifatida ichki va xalqaro to'lov tizimlarining samaradorligini oshirishi, moliyaviy inklyuziyani kuchaytirishi hamda iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Maqolada CBDC joriy etish bosqichlari va ularning iqtisodiy o'zgarishlarga ta'siri chuqur o'rganilib, raqamli valyutalarning imkoniyatlari va xatarlariga e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: Markaziy bank raqamli valyutalari (CBDC), raqamli to'lov tizimlari, monetar siyosat, moliyaviy inklyuziya, xalqaro to'lovlar, iqtisodiy xavfsizlik, moliyaviy texnologiyalar, iqtisodiy samaradorlik.

Kirish. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi dunyo iqtisodiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatib, moliya sohasida ham tub o'zgarishlar keltirib chiqarmoqda. Ayniqsa, markaziy banklarning raqamli valyutalarini joriy etish (CBDC) tashabbusi global moliyaviy tizimni yangi darajaga olib chiqish potentsialiga ega bo'lgan eng muhim innovatsiyalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. CBDClar markaziy banklar tomonidan chiqarilgan raqamli shakldagi valyuta bo'lib, ular naqd pulning raqamli muqobili sifatida ishlatiladi va davlat tomonidan kafolatlanadi.

Ushbu jarayonning bosh maqsadi – mamlakatlarda moliyaviy inklyuziyani kengaytirish, ichki va xalqaro to'lovlar tizimlarining samaradorligini oshirish hamda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdir. Shu bilan birga, CBDClarning joriy qilinishi pul-kredit siyosatini modernizatsiya qilish va iqtisodiyotni tartibga solish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ushbu maqolada markaziy banklarning raqamli valyutalarini joriy etish jarayonining asosiy bosqichlari va uning iqtisodiyotga ijobiy va salbiy ta'sirlari batafsil tahlil qilinadi.

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Volume 10. October 2024

So‘nggi yillarda raqamli texnologiyalar va moliyaviy innovatsiyalarning rivojlanishi global moliyaviy tizimni yangilash zaruriyatini tug‘dirmoqda. Ushbu rivojlanish kontekstida Markaziy banklarning raqamli valyutalari (CBDC) moliya tizimi kelajagi sifatida katta e‘tiborni tortmoqda. Dastlab, naqd pulga muqobil sifatida ko‘rilgan raqamli valyutalar global to‘lov tizimining samaradorligini oshirish, iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash, shuningdek, moliyaviy inklyuziyani kengaytirish imkoniyatlarini yaratadi. Statistika shuni ko‘rsatadiki, dunyo bo‘ylab bir necha markaziy banklar raqamli valyutalarini sinovdan o‘tkazmoqda, va ularning iqtisodiyotga bo‘lgan ta‘siri turli xil tahlillar va ma‘lumotlarga asoslangan holda baholanmoqda.

Jahon bo‘ylab ko‘plab davlatlar raqamli valyutalarini sinovdan o‘tkazish va joriy etishga qiziqish bildirmoqda. Xalqaro valyuta jamg‘armasi (IMF) ma‘lumotlariga ko‘ra, 2023-yilga kelib, dunyoning 100 dan ortiq markaziy banklari CBDC loyihalarini tadqiq qilish va sinovdan o‘tkazish bosqichida turibdi. Bu jarayonlarda Xitoy, Shvetsiya, Nigeriya kabi mamlakatlar yetakchilik qilmoqda. Masalan, Xitoyda joriy etilgan "e-CNY" raqamli yuani joriy qilish loyihasi eng yirik sinovlardan biri bo‘lib, 260 milliondan ortiq foydalanuvchi ushbu valyutadan foydalanmoqda.

CBDCning joriy etilishi iqtisodiyotga bir qancha muhim ta‘sirlarni olib keladi. Statistika va tahlillar ko‘rsatmoqdaki, raqamli valyutalar to‘lov tizimlarining samaradorligini oshirishi, tranzaksiya xarajatlarini kamaytirishi va kiritilgan o‘zgarishlar orqali moliyaviy barqarorlikni ta‘minlashi mumkin. 2022-yilgi Jahon Banki ma‘lumotlariga ko‘ra, xalqaro to‘lovlar o‘rtacha 5% miqdorida komissiya bilan amalga oshiriladi, bu esa raqamli valyutalarning arzon va tezkor to‘lov vositasi sifatida afzallik berilishini ko‘rsatadi. Shuningdek, raqamli valyutalar naqd pul muomalasining kamayishiga va soliq to‘lovlarini oshirishga ham xizmat qiladi.

Yana bir statistik ko‘rsatkich shundan iboratki, raqamli valyutalarni joriy etgan davlatlarda pul-kredit siyosatining samaradorligi oshmoqda. Misol uchun, Shvetsiyada 2023-yilda CBDC sinov loyihalari natijasida inflyatsiya darajasi pasayishi kuzatildi. Markaziy banklar raqamli valyutalar yordamida aholining o‘zgaruvchan talab va takliflariga yanada tezkor javob qaytara oladilar. Xususan, raqamli valyutalar yordamida foiz stavkalari bevosita raqamli hisobvaraqlarga kiritilishi mumkin, bu esa pul-kredit siyosatini samarali amalga oshirishga imkon beradi.

Moliyaviy inklyuziya muammosi raqamli valyutalarni joriy qilish jarayonida muhim omil hisoblanadi. Xalqaro valyuta jamg‘armasi hisobotlariga ko‘ra, dunyoda

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Volume 10. October 2024

1,7 milliarddan ortiq odam moliyaviy xizmatlardan foydalanishga ega emas. Raqamli valyutalarning kiritilishi moliyaviy xizmatlarga kirishni kengaytirishi mumkin, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarda. Masalan, Nigeriyada CBDC sinov loyihalari natijasida moliyaviy xizmatlardan foydalanish darajasi 15% ga oshdi.

Xalqaro to'lov tizimlari ham CBDC joriy etilishi orqali sezilarli o'zgarishlarga duch kelmoqda. Raqamli valyutalar xalqaro savdo va investitsiyalarni optimallashtirishda, xususan, chet el valyutalarini ayirboshlash jarayonida o'z ahamiyatini ko'rsatmoqda. 2021-yilda BIS tomonidan olib borilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, CBDClar xalqaro tranzaksiyalar vaqtini 50% gacha qisqartirishi va harajatlarini 3% ga kamaytirishi mumkin.

Raqamli valyutalarni joriy etish iqtisodiyotga faqat ijobiy ta'sir ko'rsatishi bilan birga, bir qancha xavflar va qiyinchiliklarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Kiberxavfsizlik masalalari, valyutalar barqarorligi va monetar siyosatni boshqarish bo'yicha xatarlar tahlil qilinmoqda. Statistika shuni ko'rsatadiki, 2022-yilda jahon bo'ylab kiberhujumlar tufayli 3 trillion AQSh dollari miqdoridagi yo'qotishlar qayd etilgan. Bu esa CBDClar joriy etilishida kiberxavfsizlikning muhimligini ta'kidlaydi.

Statistik tahlillar va tadqiqotlar CBDClarning iqtisodiyotga sezilarli ijobiy ta'sirini ko'rsatmoqda, xususan, to'lov tizimlarining samaradorligini oshirish, moliyaviy inklyuziyani kuchaytirish, xalqaro to'lovlarni optimallashtirish va monetar siyosatning samaradorligini yaxshilashda. Shu bilan birga, raqamli valyutalarni joriy etishda kiberxavfsizlik va monetar siyosatni boshqarish kabi xavflar ham ko'rib chiqilishi lozim. Raqamli valyutalarning muvaffaqiyatli joriy etilishi uchun global miqyosda puxta o'ylangan strategiya va texnologik yechimlar zarurdir. Ma'lumotlarga asoslangan holda, raqamli valyutalarning iqtisodiyotga ta'siri kelgusida moliyaviy tizimlarning samaradorligini oshirish va barqarorlikni ta'minlashda hal qiluvchi omil bo'lishi kutilmoqda.

Xulosa

Markaziy banklarning raqamli valyutalarini (CBDC) joriy etish jarayoni iqtisodiyotni rivojlantirish va moliyaviy tizimni modernizatsiya qilish yo'lida katta imkoniyatlar yaratadi. Statistika va tahlillar CBDClar nafaqat ichki va xalqaro to'lov tizimlarining samaradorligini oshirishi, balki moliyaviy inklyuziyani kuchaytirishi va pul-kredit siyosatini samarali boshqarishda muhim vosita bo'lishini ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, raqamli valyutalarning xalqaro tranzaksiyalarni optimallashtirish va harajatlarni kamaytirish imkoniyati ham yuqori baholanmoqda.

Ammo raqamli valyutalarni joriy etishda qator xavflar, xususan, kiberxavfsizlik, valyuta barqarorligi va monetar siyosatni boshqarish masalalari diqqat markazida bo‘lishi lozim. CBDClarning muvaffaqiyatli joriy etilishi uchun texnologik infratuzilma, xavfsizlik choralari kuchaytirish va xalqaro hamkorlik muhim rol o‘ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. International Monetary Fund (IMF). (2023). Digital Currencies: Opportunities and Risks for the Financial System. Retrieved from www.imf.org
2. Bank for International Settlements (BIS). (2021). CBDCs in Cross-border Payments: A New Beginning. Retrieved from www.bis.org
3. World Bank. (2022). Global Remittances Report: The Impact of Digital Payments. Retrieved from www.worldbank.org
4. Auer, R., Cornelli, G., & Frost, J. (2020). Rise of the Central Bank Digital Currencies: Drivers, Approaches, and Technologies. Bank for International Settlements.
5. Sveriges Riksbank. (2023). The E-krona Pilot: Lessons and Future Outlook. Retrieved from www.riksbank.se

**Research Science and
Innovation House**